

Kitap Değerlendirmesi | Book Review

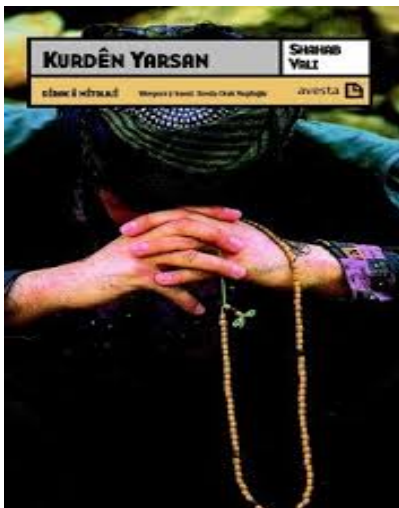

KITAP DEĞERLENDİRME

Shahab Vali, Kurdên Yarsan: Dîrok û Mîtoloji

Wergera ji fransî: Sevda Orak Reşitoğlu

Stenbol, Weşanên Avesta, 2018. (463 rûpel)

Ev berhem, teza doktorayê ya Shahab Vali ye ku cara pêşî sala 2011ê li Fransayê bi navê “*Les Yârsân: Aspects Mythologiques – Aspects Doctrinaux*” hatiye çapkirin. Heft sal piştî çapa fransî, ji aliyê lêkolînera kurd Sevda Orak Reşitoğlu ve, ji fransî bo kurmancî hatiye wergerandin. Berhem ji çar beşên sereke, ferhengeke goranî-kurmancî û encamekê pêk tê.

Di pêşgotina çapa kurmancî de Shahab Vali beyan dike ku çend guherîn li ser kitêbê hatine kirin. Hindek beşên kitêbê jê hatine derxistin û hindek beşên di lê hatine zêdekirin. Kêlâmên pîroz yê kurdên Yarsan bi lehceya xwe ya orjînal hatine parastin û ji elîfbêya aramî hatine latînîzekirin. Ji ber ku metnên kelaman zêdetir destxet in, di wergerê de nivîskarî bi xwe ew latînîze kirine.

Metnên goranî yê ku bîngeha vê kitêbê pêk tînin, ji sala 1988ê heta sala 2008ê rasterast li herêma goranîxêv hatine berhevkirin. Xebatên nivîskarî yê master û doktorayê li ser van metnan in û gelekê wan heta niha bi elîfbêya latînî nehatine çapkirin. Lewma jî di bibliyografyayê de çavkaniyên kitêbê wek du beşan hatine tesnîfkirin: Destxet û berhemên çapnebûyî yê bi goranî û farisî, berhemên çapbûyî yê îngilîzî, kurdî, tirkî, fransî û farisî.

Destxetên kelaman ji arşîvên sereke yê derwêş, ‘alim, hunermend û pêşengên civakî yê kurdên Yarsan hatine wergirtin ku gelekê wan wek ‘defterên serdeman’ tene zanîn. Ev kêlâmên girîng ên defteran bi awayekî peregende heta

niha ji aliyê gelek lêkolîneran ve hatine çapkirin lê gelek nusxeyên kelaman bi awayekî çapnebûyî di arşîvan de hê jî li hêviya xwendinê ne.

Berhem ji çar beşên sereke pêk tê:

- I. Beşa Yekem: Dîrok û Bawerî
- II. Beşa Duyem: Mîtoloji
- III. Beşa Sêyem: Kesayetên Ne Îranî
- IV. Beşa Çarem: Aferîdeyên Mîtolojîk

Beşa yekem li ser nîqaş û lêgerînên binavkirina rast ya vê cema'eta dînî ye. Li ser peyvên “Yarsan”, “Ehlê Heq” û “Elîyûllahî” heta niha gelek nivîskar û pisporan fikrên xwe pêşkêş kirine lê di encama beşê de nivîskar beyan dike ku endamên vê baweriya qedîm a Rojhilatê Kurdistanê, xwe wek “kurdên Yarsan” bi nav dikin: “Piraniya berhemên ku ji aliyê zanayên Yarsanan ve hatine nivîsîn wisa nîşan didin ku ev sîstema fikrî, dînekî cuda ye.”

Sebebên vê binavkirinê jî ji aliyê nivîskar ve bi çar cudahiyên sereke hatine ravekirin. Li gor van taybetiyan, baweriya kurdên Yarsan ji aliyê ‘nubûwet’, ‘kitêba pîroz’, ‘dawiya dinyayê’ (qiyamet) û ‘têgeha îmametê’, ji mezheba Şi‘î cuda ye. Lewma jî wek pêşkêşkirina tezeke doktrînal, nivîskar ber‘eksê gelek lêkolînerên vê qadê, baweriya kurdên Yarsan wek ‘dînekî cuda’ bi nav dike.

Piştî pênaseya baweriyê, têgehên sereke yên wekî ‘zat’, ‘tecelliya îlahî’, ‘dûnadûn’ (kirasguhertin/reankarnasyon) û ‘ferîštenasî’ hatine ravekirin. Herwiha di dawiya beşê de li ser edebiyata Yarsanan, taybetiyên kelaman û pêwendiya naveroka wan di gel Şahnameya Firdewsî, çend binbeşên dî cih digrin.

Mîtoloji û kesayetên mîtîk ên baweriya Yarsan, bi awayekî berfireh di beşa duyem de hatine pênasekirin. Ev beş, bi pênaseyê nûjen a ‘mîtos’ê dest pê dike û têgehên girîng ên wekî afirandina cihanê û însanan, li gor metnên Yarsanan hatine nixandî. Xanedan û kesayetên îranî ku xwe dispêrin repertûareke mîtîk a îranî, bi awayekî berfireh û li gel nimûneyên ji kelaman hatine pêşkêşkirin. Di vê beşê de ya balkêş ew e ku karakterên mîtolojiya kurdên Yarsan, ji gelek aliyên bingehîn ve, ji karakterên îranî yên Şahnameya Firdewsî cuda ne.

Kesayetên ne îranî yên mîtolojiya Yarsanan di beşa sêyem de hatine nasandin û ji bo her karakterî ji nav destxetên kelaman nimûneyên balkêş hatine peyda kirin. Di vê beşê de hem Malbata Tûraniyan, hem jî takekesên wek Zehak, Mihrab û Tehmîne Xatûn hatine nasandin û taybetiyên wan ên sereke ji nimûneyên metnên pîroz, bi taybet jî ji nav Şehnameya kurdî, ji gelek aliyên ve hatine zelalkirin. Bo nimûne di mîta Zehak de berî ku du marên reş li sermilên Zehak derkevin, Iblîs carekê wek însanekî qenc, carekê jî wek aşpêjekî baş xwe nîşanî Zehak dide. Di hevnasîna yekem de jê dixwaze ku Zehak babê xwe bikuje û ew jî bi ya wî dike, babê xwe dikuje. Piştî hevnasîna Zehak û Iblîs, ev mît, rengêkî nas digre û du marên mejîxur li sermilên wî peyda dibin. Wekî tê zanîn ev herdu marên reş, sersebebê serhildana Kawayê Ahenger û çiroka Newrozê ne ku bi vî halê xwe yê îroyîn ev mît di nav civakê de berbelav e. Di dawiya sedsala 20an de heman çîrok

ji nav Şahnameya kurdî derdikeve û ji bo kurdan dibe mîteke netewe-avaker û cejneke neteweyî pêk tîne ku li her derê welat bi coş û xuroş tê pîrozkirin.

Aferîdeyên mîtolojîk ên cîhana kurdên Yarsan di beşa çarem de cih digrin û kitêb bi danasîn û ravekirina taybetiyên mîtik ên van aferîdeyan diqede. Di nav wan aferîdeyan de Sîmurg, Rexş, Erjeng Dêw û Dêwê Spî cih digrin. Ev balinde, hesp û dêwên efsanewî di macerayên Rustem de derdikevin pêşiya me û dirûvê wan, nêzikî metnên Zerduştî ne. Nivîskar di vê beşa dawiyê de arkeolojiya peyvê kûrtir dike û ji bo eşkerekirina binyada wan karakter û aferîdeyan, serî li gelek çavkaniyên curbecur dide. Lêkolînerên qadê her çend heta niha ji gelek aliyên ve li ser van karakterên mîtik kar kiribin jî, nivîskar cara ‘ewil bi muqayeseya cîhana mîtik a Şahnameya Firdewsî û Şahnameya kurdî ferq û cudahiyan bîngêhîn ên mîtolojîya kurdên Yarsan û hevpariyên wan bi hûrgilî radixe ber çavên xwîneran. Di dûmahîka vê beşê de ferhengeke peyvên ‘esasî yên goranî, ji aliyê nivîskar ve hatiye danîn da ku ji bo têgehiştina beyt û kelaman, rê li ber xwîneran xweştir bike.

Ev xebata ku li ser mîtolojî û baweriya kurdên Yarsan wekî panorameyê berfireh digel cehd û kedeke mezin hatiye sêwirandin, bi çavkaniyên ‘esasî yên qada lêkolînê û metnên pîroz ku gelekê wan destxetên çapnekirî ne, bi nêrîneke ‘hundirîn’ û şîroveyê ‘xwemalî’, dûr ji armanc û endîşeyên oryantalist, cema’eteke veşartî ya civaka pir-reng a kurdan, dide ber ronahiya ferasetêke ‘ilmî.

Tê zanîn ku di nav xebatên kurdolojiya li Tirkîye’yê de heta niha pir kêma xebatên kurmançî li ser kurdên Yarsan hatine çapkirin. “Kurdên Yarsan” û wergera wê ya kurmançî, tevî qusûr û kêmasiyên xwe, di qada xwe de ji niha ve metneke daner û ‘esasî ye. Siberoj, temamê kelimên kurdên Yarsan (ku transkrîpsiyon û çapkirina wan ji aliyê endamên vê cema’etê ve wekî qebhet û gunehekê tê qebûl kirin, ji ber ku ew ‘kelamên pîroz’ in) di nav antolojiyê berfireh de eger bêne çapkirin û kurmançîzekirin, di qada lêkolînê kurdnasiyê de, dê kêmasiyêke dî ya mezin, bête temam kirin. Ev teza ‘ilmî, ji bo hevnasîna cema’etên curcebur û pêkhatiyên Kurdistanê yên jihevdukerî, erka xwe ya bîngêhîn tîne cih û di navbera kurdên Rojhilat û Bakur de; di navbera goranî û kurmançî de dibe pîreke têgehiştin û hevnasîne.

Shahab Vali, bi vê xebatê, aliyekî bîngêhîn ê bawerî û mîtolojîya kurdan, tevî gelek şîrove û analîzên balkêş, ji bo xwînerên kurmançî ronî û zelal dike.

Erol ŞAYBAK

Xwendekarê Mastirê li Beşa Ziman û Çanda Kurdî

Zanîngeha Mardîn Artuklu